

מערך הדרכת שטח באתר ההנצחה לזכר יהודי אתיופיה שנספו בדרכם לישראל

פרויקט פנים. יום. זיכרון

מערך הדרכה זה מיועד למדריכים באתר ההנצחה בהר הרצל לזכר יהודי אתיופיה שנספו בדרכם לישראל. במהלך ההדרכה נצפה בסרט הזיכרון לזכרה של טירואיינט טקלה ונלמד על קהילת ביתא ישראל.

ההדרכה באתר מורכבת משני חלקים: הסבר על האנדרטה עצמה והקרנת סרט אנימציה קצר המתאר את סיפורה של טירואיינט טקלה. אלה שני ייצוגים אמנותיים לסיפור העלייה מאתיופיה, ואולם הם מציגים אותו באופנים שונים: האחד מספר את סיפורו של הכלל (כל אלה שקיפחו את חייהם בדרכם לישראל), ואילו האחר מספר את סיפורה של אישה יחידה, בתוך הקשר רחב יותר. כל אחד משני ייצוגים אלה מוסיף על האחר עוד נדבך של משמעות. סדר ההדרכה תלוי בכם: אפשר לפתוח בסרט או בסיור באתר, בהתאם לקבוצה ולייצוג שתוצו להדגיש.

תוכניות חינוכיות: הדס סבתו, אוריה גולדנברג כספי **כתיבה:** יאיר טיקטין **עריכה:** נעמה כהן **מנהלות המיזם:** יטבת פייראזין - וייל, לירן ליפשיץ

חלק א'

היכרות עם האנדרטה ועם המרחב שסביבה

1. סיור חופשי באנדרטה

לפני הכניסה לאנדרטה, ננחה את הקבוצה: התחלקו לקבוצות קטנות, הסתובבו באופן חופשי באתר (מומלץ להגביל בזמן) וחשבו על השאלות הבאות: מה אתם מרגישים למראה האנדרטה? איזו אווירה היא מייצרת? מה לדעתכם מסמל כל מבנה? מהו הסיפור שהאנדרטה מספרת לנו? היכנסו לביתן הסיפורים האישיים (המבנה בצורת חרוט פתוח) ובחרו סיפור אחד שהכי נגע לליבכם.

משימה למיטיבי לכת

צלמו קבוצה או כיחידים תמונה אמנותית של חלק מהאנדרטה.

2. התאספות במליאה והסבר של המדריך

נשאל את הקבוצה:

כיצד הרגשתם במהלך הסיור באתר? איזה חלק באנדרטה משך את ליבכם או את העניין שלכם? מדוע? מה לדעתכם מסמל כל חלק באנדרטה? איזה סיפור מספרת לנו האנדרטה?

שאלה למיטיבי לכת

מדוע לדעתכם ממוקמת האנדרטה בהר הרצל?

3. הדרכה על האנדרטה

רקע קצר על עליית יהודי אתיופיה

יהודי אתיופיה, שקהילתם מכונה ביתא ישראל, שמרו כל השנים על זיקתם לארץ ישראל ולירושלים. בשנות ה-70 יצאו עולים מאתיופיה במסע רגלי אל סודאן בדרך לישראל ולירושלים. המסע היה קשה, והשהות בסודן במחנות הפליטים הייתה קשה אף היא. כ-4,000 מיהודי אתיופיה שניסו לעלות ארצה דרך סודאן מתו במהלך מסעם - מרעב, ממחלות, מהתקפות שודדים - או נחטפו, ועקבותיהם לא נודעו עוד. בשנת 1984, במסגרת "מבצע משה" העלתה מדינת ישראל כ-6,300 יהודים מהמחנות בסודן. לאחר תהליך ממושך שארך יותר מ-20 שנה, הוקם בשנת 2007 אתר הנצחה ממלכתי ונקבע תאריך רשמי ליום הזיכרון ליהודים שנספו בדרכם לישראל. התאריך (כ"ח באייר, יום ירושלים), מסמל את החיבור העמוק של יהודי אתיופיה לירושלים ואת הכמיהה להגיע אליה. מדי שנה מתקיים באתר טקס ממלכתי לזכרם.

על האנדרטה

המיקום בהר הרצל של האנדרטה, שתכנן האדריכל גבריאל קרטס, מחבר את סיפור קהילת יוצאי אתיופיה אל הסיפור הישראלי הלאומי שמונצח בהר הזיכרון. האנדרטה נמצאת סמוך לאתר יד ושם, המוסד הרשמי להנצחת זכר השואה, וסמוך לבית הקברות הצבאי בהר הרצל, המנציח את חללי מערכות ישראל.

במהלך הסיור באתר מבטו של המבקר נודד באופן סמלי מהכפר האתיופי, שאותו מייצגים מבנים בצורת בקתות ושפונה דרומה, לכיוון אתיופיה, אל ירושלים, אותה מסמלים עצי הזית שנטועים באתר, חיפוי האבן הירושלמית ופסגת הר הרצל הנגלית דרכם. בדרך מ"אתיופיה" ל"ירושלים" הוצבו עמודי בטון, שהולכים ונוטים כלפי הקרקע ככל שמתקדמת הדרך ומדמים בזאת את העולים מאתיופיה, משפחות שיצאו זקופות לדרך והתמעטו והשתופפו במהלך מסעם. ביניהן ישנן תולדות מחופות אבן המייצגות את הקברים הזמניים בלא מצבה ושם שקבעו בדרך. העמודים מזכירים למסייר גם את הצוקים ואת המכשולים שעמדו בדרכם של העולים. באחד הבתים המוצגים באתר, הנראה כבקתה חצויה, מצגים סיפורים אישיים, עדויות ואיורים המתארים את המסע.

חלק ב'

"שימלא"

לפני הצפייה נספר על פרויקט "פנים. יום. זיכרון".

פרויקט "פנים. יום. זיכרון" הוא מיזם אמנותי המנציח זיכרונות מחייהם של נופלים ונופלות באמצעות סרטי אנימציה. רסיסי זיכרון, רגעים קטנים בחייהם של הנופלים שחבריהם וקרוביהם בחרו לשתף, מתעוררים לחיים על המסך. בבסיס הפרויקט עומדת האמונה ביכולתם של הסרטים לספק נקודת מבט נוספת, אישית ולאומית, על יום הזיכרון ועל משמעותו בחברה הישראלית. יוצרי אנימציה מגוונים נרתמו למשימה והנציחו רגעי מפגש וחסד בחיי הנופלים. הפרויקט, שמונה יותר מ-40 סרטים, נהיה למאגר זיכרונות ישראלי וירטואלי.

למדריך

הצעות לצפייה בסרט "שימלא" באתר האנדרטה: (ברקוד מופיע בראש העמוד)

- כל משתתף יסרוק את הקוד לטלפון האישי שלו ויצפה בסרט עם אוזניות.
- אם הקבוצה קטנה, ניתן להקרין את הסרט לכולם יחד על גבי טאבלט.
- אם הקבוצה גדולה, ניתן לחלק את המשתתפים לזוגות או לקבוצות קטנות ולאפשר להם לצפות בסרט יחד במכשיר טלפון אחד.
- ניתן גם להשמיע את הסאונד של הסרט ולבקש מכל אחד מהמשתתפים לצפות בסרט בטלפון האישי בלי סאונד. היתרון של אפשרות זו היא תחושת הצפייה המשותפת.
- כדי לצפות בסרט, יש לסרוק את הקוד המופיע בסוף מערך ההדרכה. מומלץ להדפיס את הקוד בכמה עותקים כדי שהמשתתפים יסרקו אותן בקלות במהלך ההדרכה באתר.

נצפה בסרט האנימציה "שימלא" לזכרה של טירואיינט טקלה (9:14 דקות).

למדריך

מומלץ מאוד לצפות בסרט כמה פעמים לפני הצפייה המשותפת עם הקבוצה. זהו סרט לא קצר ועשיר במוטיבים. לדוגמה:

החסידה: מייצגת את הקשר לארץ ישראל. באמצעותה אפשר לקבל דרישת שלום מירושלים ולדרוש בשלומה ובשלום החיים בה. טירואיינט בדמינה נהפכת לחסידה או רוכבת על כנפיה. היא מאפשרת לה להגיע אל ירושלים, מקום שלא ראתה מעולם ושאליו היא כמהה. היא כמהה גם אל משפחתה שנמצאת בירושלים ושאליה היא מתגעגעת.

ירושלים של זהב: התיאור של ירושלים כעיר שכולה זהב ממחיש את הפער בין הדמיון והציפייה של העולים מאתיופיה ובין המציאות.

עיגולים: התמונות של הירח והשמש שמתחלפות לתמונות של האינגרה והקפה מאפשרות את המעבר מישראל לאתיופיה, אך גם את החיבור ביניהם - הירח הוא אותו הירח, השמש היא אותה השמש, ואת האינג'ירה ואת הקפה מכינים באותה הצורה. נוסף על זאת, הם משמשים להצגת הזמן שחולף.

פתיתי נייר ואבק באור: אלה מסמלים תלישות, אולי ארעיות. המשפחה הנפרדת "עפה ברוח", טירואינט נופלת ונהפכת לניירות מרחפים.

אמהרית: השימוש באמהרית כפסקול הסרט יוצר מצד אחד אצל בני העדה תחושת שייכות ובעלות על הסיפור שמספר הסרט, ומצד אחר, יוצר אצל ילידי הארץ אותה תחושת זרות שחווה. עולה חדש שאינו דובר את השפה.

טירואינט ומשפחתה חלמו לעלות לירושלים מאז ומתמיד, אך כשמשפחתה הצליחה לעלות, נאלצה טירואינט להישאר עם ילדיה באתיופיה. רק לאחר תקופה ארוכה של מאבק עיקש, התקבלה הבשורה המרגשת שהיא יכולה לעלות ארצה ולהצטרף למשפחתה. המשפחה נקרעה שוב כאשר טירואינט נרצחה בפיגוע, פחות משנה לאחר עלייתה. מומלץ לקרוא עוד על סיפורה של טירואינט ועל הסרט [באתר בית אבי חי](#).

הנחיה לפני צפייה

האנימטור, יוצר הסרט, בורא עולם כמעט בלי מגבלות. משמעות המילה אנימציה בעברית היא הנפשה, וכשמה כן היא: מפיחה רוח חיים בסיפור, בדמויות. במהלך הצפייה שימו לב לאמצעי המבע הקולנועיים שהיוצרים בחרו לספר באמצעותם את הסיפור - זוויות ה"צילום", הצבעים, המעברים בין הדימויים, הפסקול ועוד. בקשו מכל אחד מהמשתתפים לשתף במוטיב אחד שהם הבחינו בו.

איסוף לאחר הצפייה

נאסוף מהקבוצה מוטיבים שונים שהם הבחינו בהם. נשאל:

- א. אילו תחושות התעוררו בכם במהלך הצפייה?
- ב. באילו מוטיבים הבחנתם? כיצד מוטיבים אלו תרמו למסירת הסיפור?
- ג. מדוע הסרט נקרא "שימלא"? נסו להציע שם אחר לסרט?
- ד. מה גרמה לכם האמהרית להרגיש? מדוע היוצר בחר להשתמש בה? האם לדעתכם יש מקום לשפות ולתרבויות שונות במרחב הישראלי? לאילו ייצוגים תרבותיים נוספים שמתם לב בסרט?
- ה. איזה נדבך של משמעות מוסיף הסרט למה שמתמע מהאנדרטה? ואיזה נדבך מוסיפה האנדרטה למשתמע מהסרט?

שאלות נוספות למיטיבי לכת

- א. האם מצאתם נקודות דמיון בין הבחירות האמנותיות של יוצר הסרט ובין אלה של יוצר האנדרטה?
- ב. כיצד מתוארת ישראל בסרט? הדגימו. כיצד מתוארת אתיופיה? הדגימו. מדוע לדעתכם בחר היוצר להציג כך כל אחת מהארצות?
- ג. לו הייתם צריכים לבחור רק ייצוג אמנותי אחד - אנדרטה או סרט - במה הייתם בוחרים? מדוע?

נקרא קטע קצר מתוך ריאיון עם שולה מולא, לשעבר יו"ר האגודה למען יהודי אתיופיה בישראל:

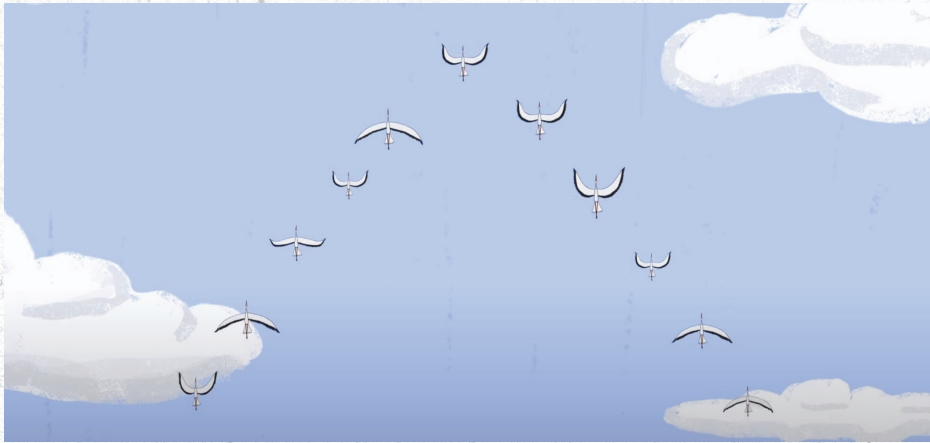
“כשאתה גדל כאן בישראל כאתיופי, אין לך סיפור להתייחס אליו, להשתייך אליו, לבקר אותו או להתגאות בו. תפיסת הקליטה של הממסד הישראלי ביחס ליהודי אתיופיה הייתה שההורים האתיופים הם דור המדבר, עם כל המשמעויות הנלוות. יבואו לכאן, יחיו פה, ימותו, אבל אנחנו (הממסד) נגדל את הילדים, מתוך תפיסה שצריך להציל את הילדים מהסיפור האתיופי. אנחנו כאתיופים מנושלים כבר עשורים מהסיפור שלנו. למדנו שהסיפור שלנו מתחיל רק כשהגיעו מטוסי הרקולס לקחת אותנו לישראל. לפני זה אין סיפור.”

שאלה לקבוצה:

האם לדעתכם מתקנת האנדרטה באופן מסוים את התחושות ששולה מעלה? נמקו.

שאלות נוספות למיטיבי לכת

- שולה מולא מבקרת את תפיסת הממסד הישראלי ואת האופן שבו מומש עיקרון כור ההיתוך ומציגה את המחיר ששילמו ומשלמים יוצאי אתיופיה בישראל.
- האם בעיניכם אחדות ישראלית שווה לאחידות? האם כדי ליצור חברה מאוחדת, ראוי לשלם מחיר הכולל מחיקה של היסטוריה ומאפייני זהות?

חלק ג'

סיכום

ראינו שני ייצוגים אמנותיים (אנדרטה וסרט) לזכר המסע והתוודענו למחיר ששילמו יהודי אתיופיה על הבחירה לעלות לארץ ישראל. האנדרטה והסרט מציגים את הכמיהה, את הגעגוע לארץ ואת המסע הארוך שעשו המשפחות כדי להגיע לישראל. גם האנדרטה וגם הסרט מציגים דימויים מהתרבויות של אתיופיה וישראל ומספקים באמצעותם סיפור של קהילה. שני ייצוגים אלו מציגים גם את החיבור של ישראל וקהילת ביתא ישראל. האנדרטה מבטאת את ההכרה הממלכתית בסיפור העלייה של הקהילה ובחלקו בנרטיב הציוני-ישראלי, והסרט מאפשר הצצה לסיפור המסע לישראל של משפחה אחת ולחייהם בה.